

امویان

نخستین دودمان حکومت‌گر

در اسلام

(۶۶۱ - ۷۵۰ م.)

جرالد هاتینگ

ترجمه عیسی عبدی



سرنامچه هاوتینگ، جرالڈ آر.، ۱۹۹۴ - م. (Hawting, G. R. (Gerald R.))

نویسنده: ایوان ایوانوویچ؛ نخستین دودمان حکومت‌گر در اسلام (۶۶۱-۷۵۰ م) / جرالڈ هاوتینگ؛ ترجمه عیسی عمیدی.

مستندنامه نشر تهران: امیرکبیر، ۱۴۰۳.

فهرست فرهنگ و تمدن دنیای کهن: ۳.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۰-۱۰۷۱-۶

موضوع: فرهنگ و تمدن دنیای کهن

موضوع: چاپ سوم، ۱۴۰۳.

کتابخانه دیجیتال: DSpace/5

کتابخانه دیجیتال: ۹۰۹/۰۹۷۶۷۱۰۱

کتابخانه دیجیتال: ۹۶۵۱۸۰۳

www.ketab.ir

www.ketab.ir



امویان

نخستین دودمان حکومت‌گر در اسلام

جرالد هاوتینگ

ترجمه عیسی عبدی

چاپ سوم | ۱۳۰۲ | ۱۰۰۰ نسخه

امور هنری: مسعود چترروز | صفحه‌آرایی: امین شجاعی
نمونه‌خوانی: سونا خرامان | امور چاپ: محمد امین رضاپور
چاپ و صحافی: وازه‌پرداز اندیشه
دفتر مرکزی: تهران، ضلع جنوب شرقی چهارراه مخیرالدوله، پلاک ۲
شماره تماس: ۴-۲۲۹۰۰۷۵۱ | کدپستی: ۱۱۴۳۸۱۷۸۱۸
همه حقوق مادی و معنوی این کتاب برای مؤسسه انتشارات امیرکبیر محفوظ است.

amirkabirpub.ir

فهرست

- ۹ پیشگفتار مترجم
۱۳ پیشگفتار و قدردانی نویسنده
۱۷ فصل اول: درآمد
اهمیت و جایگاه امویان در تاریخ اسلام / ۱۷ / اسلامی شدن / ۱۸ / عربی سازی
/ ۲۸ / امویان در اخبار و روایات اسلامی / ۳۰ /
- ۴۱ فصل دوم: خلافت خاندان اموی
خاندان امویه و به خلافت رسیدن آنها / ۴۱ / پیشینه امویان / ۴۱ / به خلافت
رسیدن معاویه / ۴۵ /
- ۵۹ فصل سوم: سفیانیان
سازمان و اداره خلافت / ۶۰ / رویدادها و شخصیت های دوره سفیانی / ۶۶ /
- ۷۳ فصل چهارم: جنگ دوم داخلی
۸۷ فصل پنجم: عبدالملک بن مروان و حجاج بن یوسف
تحول در حکومت و دیوان / ۹۲ / حجاج در عراق / ۹۷ /
- ۱۰۵ فصل ششم: پیدایش فرقه گرابی و مشکلات اسلامی شدن
خاندان مهلب و گسترش فرقه گرابی / ۱۰۷ / عمر بن عبدالعزیز و موالی / ۱۱۱ /
هشام بن عبدالملک و خالد بن عبدالله قسری / ۱۱۷ /

- ۱۲۹ فصل هفتم: جنگ سوم داخلی و خلافت مروان دوم
ولید بن یزید الثانی (ولید دوم) /۱۳۰/ یزید سوم /۱۳۵/ مروان دوم /۱۳۸/
- ۱۴۹ فصل هشتم: سرنگونی خلافت اموی
مسلمانان خراسان /۱۵۰/ سپاه /۱۵۳/ عباسیان و هاشمیه /۱۵۶/ سرنگونی امویان
/۱۶۴/
- ۱۶۹ ضمیمه یکم: شرحی بر منابع
- ۱۷۳ ضمیمه دوم: تحولات نوین در مطالعه و نگرش به تاریخ اموی
- ۱۸۱ ضمیمه سوم: اختصارات پی نوشت ها
- ۱۸۳ نمودارها و نقشه ها
- ۱۹۱ پی نوشت ها
- ۲۰۳ منابع

«فرهنگ و تمدن دنیای کهن» مجموعه‌ای است که هدف آن، شناساندن دقیق، علمی و ساده‌جوانب گوناگون فرهنگی و مدنی تمدن‌های کهن، باستانی و ادواری میانی به خوانندگان، به‌ویژه نسل جوان ایران می‌باشد. انتخاب آثار مستند و معتبر تحقیقی در این مجموعه، ارجحیت دارد. انتخاب، سفارش و ویرایش این مجموعه، ربط معصومه ابراهیم و دکتر پیمان متین صورت می‌گیرد.

پیشگفتار مترجم

دورهٔ امویان، عصری مهم و پرحادثه است که از هر نظر برای شناخت تحولات تاریخ اسلام و پرتوافکندن برزوایای تاریک آن دارای اهمیت فراوان است. تردیدی نیست که مورخان با وجود تعدد روایت‌ها و قلت منابع، بر این اجماع دارند که در زمان خلافت آنان فتوحات عرب‌ها از خاورمیانه تا شمال آفریقا و حتی اسپانیا گسترش یافت. خلفای اموی در دو شاخهٔ سفیانیان و مروانیان بر این قلمرو وسیع حکم می‌راندند. در واقع، در این دوران تحولاتی پدید آمد که پیامدها و آثار بلندمدتی در سیر تاریخ جوامع اسلامی برجای گذارد به طوری که امروزه از مفهومی به نام میراث اموی سخن می‌رود؛ میراثی که در معرض نقد و تحلیل تاریخی قرار گرفته است.

کتاب حاضر گزارشی تحلیلی و به نسبت جامع از وقایع و تحولات این دورهٔ تاریخی را فرآوری دانشجویان، محققان و علاقه‌مندان به تاریخ اسلام قرار می‌دهد. مؤلف مراحل شکل‌گیری خلافت امویان تا سرنگونی آنان را به طور اجمال روایت می‌کند. در واقع از مباحث محوری این کتاب می‌توان به جایگاه و مقام امویان در تاریخ اسلام، عملکرد آن‌ها در فرایند اسلامی شدن و عربی‌سازی، رویکرد شایسته و ناشایست آن‌ها در تحولات دیوانی، مالی و حکومتی، سرشت و روند خلافت امویان، سیمای خلفا در آینهٔ اخبار و

روایات اسلامی و همچنین جنگ‌ها و تفرقه‌های داخلی زمان آنان اشاره کرد. منابعی که نویسنده در پایان کتاب مورد نقادی قرار می‌دهد، در بردارنده نکات سودمند و شایان نگرشی است که مخاطب را با رویکردها و روش‌شناسی در حوزه تاریخ اموی کمابیش آشنا می‌کند. وی در نقد منابع بنا دارد که تفاوت یا وجه تمایز پژوهش خود را در مقایسه با پژوهش‌های مورخان پیشین چون ولهاوزن، گلدزیهرو... نشان داده؛ رهیافت‌های متفاوت به تاریخ‌نگاری امویان را بر خواننده روشن گرداند. روی هم‌رفته شاید بتوان گفت که ویژگی کتاب حاضر، به اذعان خود مؤلف جامعیت آن برای دانشجویان و نیز علاقه‌مندان به تاریخ اسلام عصر اموی است.

اگرچه این سنخ پژوهش‌ها به دلیل ناهمگونی منابع یا سرشت اخبار و روایات، در نوع خود دارای کاستی‌ها و دشواری‌های خاص هستند، اما نویسنده کتاب به هر حال سعی کرده است با بهره‌گیری از پژوهش‌های مشابه، نقد آن‌ها و همچنین در نظر گرفتن برخی کاستی‌ها، کتاب جامع و مفیدتری برای این دوره مهم تاریخی بینکار کند. نویسنده اثر، جرالد هاوتینگ اسلام‌شناس و مستشرق انگلیسی است که در گروه تاریخ مدرسه عالی مطالعات شرق‌شناسی و آفریقا‌شناسی لندن (SOAS) سرگرم پژوهش است. حوزه تخصصی وی تاریخ صدر اسلام است. وی علاوه بر کتاب حاضر، آثار و مقالات ارزنده دیگری در این حوزه نگاشته است.

در پایان ذکر این نکته لازم است که ترجمه این نوع کتاب‌ها مستلزم مراجعه به منابع مرتبط فارسی و عربی برای یافتن برابر‌نهادهای رایج در مطالعات اسلامی است. هر جا نگارنده کتاب از مفاهیم و اصطلاحات ویژه استفاده کرده، مترجم نیز سعی بر آن داشته تا حد ممکن آن‌ها را در برگردان فارسی، در شکل عربی رعایت کند. با این حال، جرالد هاوتینگ، وقایع را براساس تقویم میلادی روایت کرده که امکان تخمینی یا تقریبی بودن برخی تاریخ‌ها در آن وجود دارد، اما آنچه اهمیت دارد سیر تحلیل و بیان گزارش تاریخی اوست. لذا همان تقویم میلادی در کتاب حفظ شده است.

• پیشگفتار مترجم ۱۱ •

جا دارد از پژوهشگر و متخصص تاریخ اسلام جناب آقای دکتر روح‌الله بهرامی، دانشیار دانشگاه رازی کرمانشاه که اصل انگلیسی این کتاب را در اختیار اینجانب گذاردند و در گزینش و تصحیح اعلام و انساب و همچنین کتاب‌شناسی دورهٔ امویان مرا راهنمایی نمودند تشکر و قدردانی نمایم.

www.ketab.ir

پیشگفتار و قدردانی نویسنده

از میان پژوهش‌های عمومی تاریخ اسلام، عرب و خاورمیانه، که کمابیش از نظر کیفی متفاوتند و همچنین در بین تکنوگاری‌های مفصل در جنبه‌های خاصی از تاریخ اموی که بیشترشان به زبان‌های غیرانگلیسی نگاشته شده‌اند، کمتر پژوهشی را می‌توان توصیه کرد که وقایع و شخصیت‌های مهم و مسائل دورهٔ اموی را بشناساند. نگارنده در این کتاب کوشیده است این شناخت اولیه را ارائه نماید.

کتاب سلطنت عرب و سقوط آن، نوشتهٔ ولهاوزن، پژوهشی معیار و نوپرداز در زمینهٔ تاریخ اموی است که نخستین بار به سال ۱۹۰۲ در آلمان به چاپ رسید و در سال ۱۹۲۷ به زبان انگلیسی ترجمه شد. اگرچه نگرش سیاسی و مذهبی نویسنده از دورهٔ اموی، طرفداران گذشتهٔ خود را نسبتاً از دست داده و آلبرشت نت^۱ اخیراً روش وی را در چگونگی تحلیل منابع به باد انتقاد گرفته است، کتاب یاد شده برای پژوهشگرانی که می‌خواهند شناخت اولیهٔ بایسته‌تری در زمینهٔ تاریخ اموی به ویژه وقایع سیاسی و نظامی آن پیدا کنند، از اهمیت بنیادی برخوردار است.

در نگارش این اثر، نگارنده بنا ندارد که آن کتاب را بی‌اعتبار کند. با این

حال، به تجربه دریافته‌ایم که اثر ولهاوزن از ویژگی لازم برای معرفی و شناخت آن دوره برخوردار نیست. جدای از ترجمه انگلیسی‌اش که تا حدودی سبکی شخصی و نامتعارف دارد، این اثر چنان به جزئیات پرداخته که ذهن به راحتی قادر به درک آن نیست و بیان مطلب آن‌گونه که خواننده امروزی توقع دارد از وضوح لازم برخوردار نیست. خوانندگانی که برای مقابله حتی یک روایت ساده در پیش روی‌شان نیست چگونه می‌توانند درباره ارزش و قدر نقد منابع این اثر داوری کنند. تلاش برای تشویق دانشجویان به مطالعه و هضم اثر ولهاوزن معمولاً سردرگم‌کننده است و ما را سخت و سوسه می‌کند که نکند تاریخ اموی برای سطح کارشناسی دانشگاه، بسیار پیچیده و دشوار است.

از دیگر سو، در واقعیت امر، کمتر اثری را می‌توان یافت، مخصوصاً اثری به زبان انگلیسی، که دوره اموی را در یک قالب کلی و جامع روایت کرده باشد تا بتواند چون درآمدی بر آن دوره مورد توجه قرار گیرد.

درست است که جلد اول تاریخ اسلام: برداشتی جدید^۱ نوشته م. آ. شبان^۲، زودفهم و آسان بوده و گزارشی روانی و زنده از آن دوره ارائه می‌دهد، با این حال، برداشت این کتاب از تاریخ اسلام، به نظر نگارنده کمابیش سؤالاتی را برمی‌انگیزد و در برخی موارد رابطه سستی با منابع دارد. عنوان اثر نشان می‌دهد که مراد نویسنده، ارائه درآمدی بر آن دوره نبوده است.

به‌طور مشابه، کتاب غلامان سوار بر اسب^۳ اثر پاتریشیا کرون^۴ به نظر نگارنده، اگرچه تحلیل برجسته‌ای از شکل‌گیری حکومت و جامعه آغازین دوران اسلامی را ارائه کرده، ولی برای مبتدیان به این مبحث، نتوانسته است برخلاف تصور خود، شناخت ژرفی فراهم آورد. از این رو، در کتابی که پیش روی دارید، تلاش شده است، کماکان این نیاز فراهم شود.

1. *Islamic History, A New Interpretation*

2. M. A. Shaban

3. *Slaves on horses*

4. Patricia Crone

از آنجایی که در کتاب حاضر، سعی بر ارائه روایت جدیدی از دوره اموی نداریم و از دیگر سو عمده مطالب آن مبتنی بر یافته‌های تعداد زیادی از پژوهشگران است که در درک تاریخ اموی ما را یاری رسانده‌اند. لذا ارجاع به منابع اصلی یا منابع دیگر، لازم نیامد. خوانندگانی که توان مطالعه منابع اصلی را دارند، به آسانی می‌توانند آن‌ها را از طریق ارجاعات و منابع ثانویه که معمولاً در توضیحاتم آورده‌ام پیدا کنند. هدفم از این توضیحات، راهنمایی و روشن‌گری بیشتر برای خوانندگان است اما در وهله اول، خوانندگان انگلیسی‌زبان را مدنظر داشته‌ام. گاهی منابع یاد شده یک به یک برای ارجاع به مطالب خاصی نیامده بلکه به‌طور عام پژوهشگران و آثاری را دربر دارند که نگارنده بسیار مه‌رون آن‌ها بوده است. ادعایی بر کامل بودن و جامعیت ارجاعات و کتاب‌شناسی‌هایم ندارم ولی امیدوارم بیشتر منابعی را که اهمیت بنیادی دارند، ذکر کرده باشم.

به‌طور خاص از همکارم آقای دکتر دارید مورگان که از سر لطف همه دست‌نوشته را خواندند و نظریاتش، هم در زمینه تاریخ هم سبک نگارش، بی‌شک مرا از برخی اشتباهات اساسی مصون داشت، تشکر می‌کنم. از همسرم لونیس که او هم دست‌نویس را مطالعه و نظر خود را ابراز نمود؛ همچنین از سوهاروپ^۱ نقشه‌نگار مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی دانشگاه لندن به خاطر همکاری در تهیه نقشه‌ها و در نهایت از آقای پیتر سودن که پیشنهاد تألیف این کتاب را به من دادند و سپس به تدریج تا مرحله انجام آن، مرا تشویق نمودند، قدردانی می‌نمایم. سایر کاستی‌ها، لغزش‌ها و اشتباهات را خود به عهده می‌گیرم.